

УДК 614.8:34.03

ЮРИДИЧНА СЛУЖБА ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПАРАМЕТРІВ МЕДИЧНОЇ ЕТИКИ, ДЕОНТОЛОГІЇ, РОЗГЛЯД ЗВЕРНЕНЬ І ВЗАЄМОДІЯ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

Проф. А. В. Іпатов, І. С. Гула, Л. В. Кузьміна, Ю. І. Коробкін

Державна установа «Український державний НДІ медико-соціальних проблем інвалідності МОЗ України», м. Дніпро

Principium est potissima pars cuiusque rei
Початок є найважливіша частина всього

Правова робота – це комплекс заходів, спрямованих на забезпечення суворого дотримання вимог законів та виданих для їхнього розвитку законодавчих актів і нормативів, здійснюваний усіма органами і керівниками при виконанні ними своїх посадових обов'язків.

Імперативність визначення безперечно і проведення необхідних заходів є не правом, а державно-владним обов'язком кожного керівника.

Медицина і юриспруденція, як перші науки, що виникли на початку зародження людства, взаємопов'язані з економічним і політичним розвитком суспільства, його загальною культурою.

Матриця історії країни – це домінанта, відображена в колективній історії суспільства.

З часів найбільшого лікаря давнини Гіппократа й до наших днів, через усю багатовікову історію цивілізованого людства червоною ниткою проходять віхи розвитку медицини – найгуманнішої на Землі професії.

Ділова кваліфікація медпрацівників передбачає тверде знання й органічне сприйняття основних положень міжнародного та вітчизняного законодавства, особливо правових норм, що регулюють професійну діяльність.

Право, як система загальнообов'язкових соціальних норм, що охороняються державою, і етика – звичай, мораль, як одна з форм ідеології – вчення про мораль; мораль будь-якої суспільної групи, професії; сукупність принципів і норм поведінки людей стосовно один одного і суспільства – представляють найважливіші нормативні системи, що вимагають від медпрацівника і, насамперед, лікаря зразкового виконання свого професійного обов'язку, поваги до особистості пацієнта, його близьких, до колег по лікуванню.

Якщо право стосовно людини – сила зовнішнього примусу, то моральність – відповідальність не тільки перед іншими, але і перед самим собою, перед своєю совістю.

Високоморальні стосунки між медичним працівником і хворим, які виражають специфіку лікувальної діяльності, зумовили появу на світ особливих етичних начал і правил поведінки – медичну етику і деонтологію:

– перше – як сукупність принципів і норм поведінки працівників медустанов, обумовлених особливостями його діяльності і становищем в суспільстві;

– друге – як складова частина медичної етики – деонтологія – вчення про юридичні, професійні, моральні обов'язки та правила їх поведінки по відношенню до хворого. Вони взаємозбагачують, доповнюють один одного, постійно розширюючи рамки медичної етики і деонтології.

Апогеєм цих відносин у медицині є лікарська етика і лікарська деонтологія, які розглядають питання моральності лікаря в широкому їх розумінні, тобто моральні якості, почуття професійного обов'язку, совісті, честі, гідності, такту, його інтелект і загальну культуру, фізичну і моральну охайність, громадянськість, покликання і клінічне мислення тощо.

Цими рисами, в основному, і визначаються відносини лікаря з хворими, їхніми родичами, з колегами і помічниками по роботі, з усім колективом і, нарешті, з суспільством.

Медичні працівники завжди були, є і будуть за своїм внутрішнім людським, чуйним покликанням і гуманним призначенням інтелектуальною елітою, відображаючи в собі становлення і розвиток народу, економіки, культури та державності. Офіційна історіографія, багата історія України, в тому числі історія її охорони здоров'я – наочне і яскраве тому свідчення.

Високе визнання медичного працівника зобов'язує його віддавати себе до кінця справі служіння людям.

Глибоко символічно, що в нових історичних умовах розвитку держави, лікування в широкому сенсі більш трансформується зі сфери обслуговування в сферу служіння.

Охорона здоров'я – політична стратегія цивілізованої держави, в основі якої лежить філософія інтеграції та координації різних державних і недержавних секторів у галузі профілактики, зміцнення, реабілітації та медико-санітарної допомоги населенню.

У нашому суспільстві турбота про людину є вищою метою держави.

На основі узагальнення великого фактичного матеріалу зроблено обґрунтований висновок про те, що дедалі більше звернень з різних питань суспільства, держави та інших – показник безперервного зростання активності людей в умовах демократії.

Звернення – найважливіша форма зміцнення і розширення зв'язку держави з народом, участі населення в управлінні державними справами, засіб вираження громадської думки, джерело інформації про життя в країні. Зважаючи на це, визначено порядок подання та розгляду звернень.

Знаком визнання високого державного авторитету стало утворення в липні 2001 року в Українському державному НДІ медико-соціальних проблем інвалідності та обласній клінічній лікарні ім. І. І. Мечникова постійно діючих прийомних територіального управління Міністерства юстиції України, одним із головних завдань яких є всебічне зміцнення законності, охорона прав і законних інтересів державних та інших організацій, громадян.

З іншого боку, це багато до чого зобов'язує керівництво інституту та передбачає більш активний пошук шляхів поліпшення роботи. Охорона здоров'я – поліпшена стратегія цивілізованої держави, в основі якої лежить філософія інтеграції та координації різних державних і недержавних секторів у галузі профілактики, зміцнення здоров'я, реабілітації та медико-санітарної допомоги населенню.

Складною є медико-демографічна ситуація. Триває процес старіння населення, зростає захворюваність.

Усе більш широкою стає практика ініціативної участі фахівців медичних установ у претензійно-позовній роботі з різними підприємствами і організаціями: до речі, значну їх частину складають приватні підприємницькі структури.

Тимчасові проблеми бюджетного фінансування галузі відображаються в заклопотаності населення збільшенням собівартості медичної допомоги, зменшенням доступності медицини, якості лікування.

Здоров'я населення в Дніпропетровській області характеризується специфікою, обумовленою екологією в регіоні з розвинутою видобувною і важкою промисловістю, населеними пунктами, розташованими в ньому; тенденцією збільшення звернень до медичної установи.

Чуйне, уважне і ділове ставлення до скарг, заяв, пропозицій, оперативне і кваліфіковане їх вирішення має важливу роль у поліпшенні роботи співробітників, сприяє покращенню можливостей організації, зміцненню дисципліни, правопорядку і законності.

Цілеспрямовано, послідовно й активно використовуючи своє право на звернення, установа робить усе можливе і для максимально повних і оперативних відповідей на них. Проведення роботи по їх розгляду, в цілому, задовольняє вимоги держави і не викликає нарікань з боку керівних, контрольних органів і посадових осіб, проте наявні по-

тенціали інституту, лікарні і пріоритети їхньої подальшої життєдіяльності дають змогу внести в них корегування.

Особливе місце в їхній діяльності посідає взаємодія з правоохоронними органами та, насамперед, з судом, прокуратурою, адвокатурою.

За всієї урегульованості таких відносин, характерні окремі їхні нюанси, оскільки іноді така діяльність не отримує бажаного прискорення з незалежних від нас обставин.

Іноді суди не вказують своїх адрес, що вже з самого початку визначає проблему оперативного напрямку (отримання) відповідей. Був факт, коли матеріали вимагаються до часу, що передувало отриманню запиту.

Часом необхідні органам матеріали не містять часу знаходження, ініціалів хворих у медичних установах, що ускладнює оперативність їх уявлення і, без уточнення даних, може призвести до помилки.

Траплялося, коли судом витребувано свідомо великі дані, які є предметом невпинної широкомасштабної теоретичної і науково-практичної спільної роботи вчених і клініцистів, публікація якої носить досить ємний характер.

Дуже часто адвокати необґрунтовано запитують відомості про хворих (без їх довіреностей), в інтересах інших осіб.

При таких проявах нами пояснюється, що Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року, в ст. 24 проголосила, що «Громадяни мають конституційні права і свободи та є рівними перед Законом», а ст. 32 визначила: «Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України».

Не допускається збирання, зберігання, використання конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених Законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Кожен громадянин має право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною Законом таємницею.

Загальновідомо, що адвокатура є добровільним об'єднанням осіб, які займаються наданням юридичної допомоги громадянам та організаціям з проектами рішень керівництва, що знаходяться в формі правового поля.

У зв'язку зі специфікою нашої роботи, пояснюємо, що однією з актуальних і складних проблем етичного і правового регулювання медичної діяльності є проблема збереження лікарської таємниці.

Під лікарською таємницею розуміють, яка не підлягає оприлюдненню, відомості про хвороби, інтимне і сімейне життя хворого, отримані від нього самого і виявлення в процесі його обстеження і лікування.

Основними чинниками, які зумовлюють пер-

спективи збільшення звернень, є:

- зростаючі авторитети установ;
- підвищення освітнього рівня населення;
- розширення мережі засобів комунікації і масової інформації

Прогнозування в питаннях звернень юридичних і фізичних осіб має надзвичайно важливе значення: з'явилася необхідність більш глибокого передбачення, наукового передбачення можливого перебігу дій, ретельного розрахунку очікуваних результатів. Більшої гостроти набуває питання про своєчасність прийняття рішень, граничного скорочення термінів розгляду звернень, постановки завдань різним посадовим особам, організації виконання, контролю.

За неналежний розгляд (не розглянуті) звернення до посадової особи в установленому законом порядку можуть бути прямо або побічно (опосередковано) застосовані різні види юридичної (не юридичною) відповідальності:

а) адміністративної – за несумлінне виконання відповідних обов'язків перед суспільством (на підставі АК України);

б) громадянської (цивільно-правової) – за порушення суб'єктивних цивільних прав іншої особи (відповідно до ЦК України);

в) дисциплінарної – за вчинення дисциплінарного проступку (відповідно до КЗпП України);

г) кримінальної – за вчинення злочину (керуючись КК України);

д) матеріальної – за нанесення збитку (виходячи з Положення про матеріальну відповідальність);

е) моральної (моральної) – за недотримання сукупності принципів і норм поведінки людей по відношенню один до одного і до суспільства, заломлюючись через історично сформовані норми звичаєвого права в суспільстві; основоположні нормативи будь-яких громадських організацій).

Правильний розгляд звернень – загальнодержавна справа, важлива форма розвитку демократії.

Відповідно до вказівок Президента України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради України, міністра охорони здоров'я України, інших правомочних органів і посадових осіб у обласних клінічних лікарнях (ОКБ) та інших медустановах проводиться робота по зміцненню правопорядку і законності.

Керівництво інституту та лікарні вживає необхідні заходи щодо вдосконалення правової роботи, розвитку і посилення юридичної служби, як важливої умови реалізації завдань щодо формування правової держави, проведення правової реформи, впровадження методів господарювання.

Юридична служба тісно контактує з управлінням Міністерства юстиції в Дніпропетровській області, прокуратурами та судами різних рівнів, іншими правоохоронними і компетентними державними органами.

НДІ і ОКБ є унікальними медичними установами і цілком очевидна специфічність роботи їхніх юридичних служб, яка не може вестися шаблонно, стереотипно, трафаретно.

Отже, юридична робота є обов'язковим інструментом безперервної багатовекторної роботи як усередині медустанов, так і поза ними.

Юридична служба є структурним підрозділом, вирішальним завдання професійного забезпечення всіх, без винятку, сфер.

Отже, духовний – такий, який пов'язаний з внутрішнім, моральним світом людини. Духовний світ людини. Духовні інтереси, запити. Духовна близькість людей.

Душа. 1. Внутрішній, психічний світ людини, його переживання, настрої, почуття ...

Таїти. 1. Приховувати, тримати в таємниці, не виявляти ... 2. Укладати в собі що-небудь зовні непомітно.

Таємниця. 1. Те, що ще не розгадано ...

2. Те, що ховається від інших, відомо не всім, секрет ...

(Тлумачний словник російської мови. Під ред. М. І. Махмутова та ін. Ленінград – «Просвещение». 1981.)

Слід також згадати, що медицина (лат. *Medicina*, від *medico* – лікую) – система наукових знань і практична діяльність, спрямовані на збереження і зміцнення здоров'я людей, попередження і лікування хвороб.

Історія медицини, в тому числі дані археології, предмети побуту, медичної та санітарної техніки, твори мистецтва, писемні пам'ятки, рукописи, друковані книги тощо – яскраво свідчать, що в усі часи, в усіх народів, незалежно від суспільно-економічних формацій, приділялася і приділяється найпильніша увага питанням зберігання лікарської таємниці.

Історично основоположною, невичерпною і визначальною залишається роль релігій світу в питанні пріоритетів цивілізованості і цієї – однієї з актуальних і складних проблем етичного і правового регулювання медичної діяльності.

Треба наголосити, що протягом тисячоліть історія медицини нерозривно пов'язана з лікарською таємницею. «Можна боятися брата, матері, друга, але лікаря – ніколи,» – говорить прислів'я народів Стародавньої Індії, де, як припускають, і народилося поняття лікарської таємниці. Перша достовірна згадка про необхідність зберігати лікарську таємницю міститься в знаменитій «Клятві Гіппократа»: «Що б при лікуванні, а також без лікування я не побачив або не почув відносно життя людського з того, що не слід коли-небудь розголошувати, я промовчу про те, вважаючи подібні речі таємницею (Гіппократ: близько 460 – 377 до н. е. – давньогрецький лікар-натураліст).

Духом турбот і про збереження таємниці лікування пройнята численна грецька література, і в перекладах, які приходили готовими з Болгарії та Сербії, найбільше було церковних і релігійних творів, призначених для засвоєння християнського духу і настанови благочестивого християнського життя, так і оригінальна література, розвинулася в українських землях, йшла переважно в тих же напрямках. Писалися проповіді, повчання в благочесті.

Крім релігійної літератури, найбільше розвивалася історична, літописна. Все, що ми знаємо про культурне, економічне, суспільне життя – черпається головним чином з літописів. Вітчизняна медицина не стала винятком.

Уже з IX століття християнська релігія стала досить звичайним явищем у найважливіших містах України.

У загальній історії завжди були, є і будуть невіддільні священна історія, зокрема Православна, й історія медицини. Виникнувши на ранніх стадіях існування людини, вони є результатом тривалого і складного розвитку. Неоцінним є їхній внесок у національну скарбницю культурного досягнення, що стало основою для багатой і яскравої культури Київської Русі.

Ще на зорі їхньої історії лікуванням, поряд з духовенством (переважно ченці в монастирях після прийняття християнства), займалися і світські люди – чоловіки і жінки. Лікування було професією, вважалось почесним заняттям.

У VII – VIII століттях у середньому Придніпров'ї з'являється племінний союз полян – Русь – з центром у Києві. У VIII – IX століттях тут зароджується перша в Східній Європі слов'янська держава, утворення якої супроводжувалося появою і розвитком історії і права. Найважливішою подією Київської Русі, було прийняття в 982 році християнства.

Ніщо в житті так не хвилює людей, як духовне і фізичне здоров'я...

З XVI століття, в умовах великого монастирського господарства, виникла потреба не тільки у першій медичній допомозі, але й в організації лікарень. Режим православних монастирських лікарень значною мірою визначається статутними положеннями, в тому числі правилами по догляду за хворими, запозиченими з грецьких монастирів.

Під впливом війни, економічних і загальнополітичних умов з'явилась потреба державної організації медичної справи, наприкінці XVI століття були створені Аптекарьські палати.

У той час, як у країнах Західної Європи медична справа перебувала цілком у веденні монастирського й інших релігійних установ, і вже на початку XVIII століття у нас були створені госпітальні школи, учні яких приходили з навчальних закладів духовного відомства.

Обов'язок давати свідчення під час досудового слідства або суду поширюється на всіх без винятку медпрацівників.

Незважаючи на зусилля деонтологічного виховання, правороз'яснювальна робота серед медпрацівників, випадки розголошення лікарської таємниці ще зустрічаються в окремих ЛПУ.

Конституція України, прийнята на п'ятій сесії

ВР України 28.06.96 р, в ст. 24, зокрема, проголосила, що «Громадяни мають конституційні права і свободи розвитку перед Законом», в ст. 32 визначила: «Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України».

Не допускається збирання, зберігання, використання конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадкових, визначених Законом та тільки в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Кожен громадянин має право ознайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною Законом таємницею.

Конституційні права громадян, інтереси охорони здоров'я диктують необхідність подальшого посилення правового забезпечення лікарської таємниці. Такий стан повною мірою відповідає принципам медичної деонтології, міркуваннями високої моральності і законності.

Метою охорони лікарської таємниці є запобігання випадків можливого заподіяння хворому морального і матеріального збитку.

Мабуть, немає потреби коментувати вимоги ст. ст. 8, 10, 34, 39, 40, 42, 43, 45 Закону України, введеного в дію Постановою ВР України від 19.11.92 р. 2802-ХІІ.

Керівники закладів охорони здоров'я зобов'язані повідомляти відомості про хвороби громадян органам охорони здоров'я у випадках, коли цього вимагають інтереси охорони здоров'я, а слідчим і судовим органам – на їхню вимогу.

Правову заборону на розголошення від хворого відомостей, визначених законодавцем, є нормативною конкретизацією положення присяги лікаря про необхідність зберігати лікарську таємницю.

Статті 132, 145 Кримінального кодексу України, прийнятого сьомою сесією Верховної Ради України 5 квітня і який набрав чинності з 1 серпня 2001 року, передбачили відповідальність за розголошення лікарської таємниці особою, якій вона стала відома у зв'язку з виконанням професійних і службових обов'язків, якщо такі дії причинили тяжкі наслідки.

Лікарська таємниця буде реально забезпечена лише за умови розширеного тлумачення переліку осіб, зобов'язаних її зберігати.

Конституційні права громадян, інтереси охорони здоров'я диктують необхідність подальшого посилення правового забезпечення лікарської таємниці. Такий стан повною мірою відповідає принципам медичної деонтології, міркувань високої моральності і законності.

